

İKİ DÜNYA ARASINDA SIKIŞMAK: ROMA KATOLİK KİLİSESİ'NDE EŞCİNSELLİK DİLEMMASI

Arş. Gör. Duygu METE / Prof. Dr. Süleyman TURAN

Öz: Bu çalışma, Roma Katolik Kilisesi'nin eşcinselliğe ve eşcinsel birlikteliklere bakışını konu edinmektedir. Bu bağlamda çalışmada Kutsal Kitap literatürü, Kilise babalarının görüşleri, yayımlanan bildirimler ve papaların söylemlerinden hareketle Kilise'nin eşcinselliğe ilişkin öğretilerinin tarihsel gelişimi incelenmektedir. Nitekim yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsel yönelim ve cinsel tercih özgürlüğü söylemleri ile küresel çapta büyük bir ivmeye sahip olan LGBTQIA+ hareketi, Kilise için de önemli bir endişe meselesi haline gelmiştir. Konu hakkında ilan ettiği belgelerde Roma Curia, eşcinsel eylemlerin doğa yasasına ve iffete aykırı bir günah olduğu yönündeki sürekli öğretilerini devam ettirmiştir. Kilise içinden gelen tepkiler açısından bakıldığında ise Magisterium'un bu konudaki öğretileri, gelecekte Katolik teologlar cephesinde kabul görürken bazı revizyonist teologlar tarafından ise tepkiyle karşılanarak eleştirilmiştir. Bu iki grup arasında kalan teologlar ise konuya ilişkin Kilise öğretilerini kabul etmekle birlikte eşcinsellere pastoral yardımda bulunulması gerektiğini savunmaktadır. Eşcinsellere yönelik nispeten ılımlı bir söyleme sahip olan Papa Francis'in de takip ettiği bu yaklaşım, Kilise ile eşcinsel Katolikler arasında bir köprü kurularak onlara merhametle eşlik edilmesini gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Roma Katolik Kilisesi, eşcinsellik, cinsiyet, LGBTQIA+, Papa Francis.

STUCK BETWEEN TWO WORLDS: THE DILEMMA OF HOMOSEXUALITY IN THE ROMAN CATHOLIC CHURCH

Abstract: This article deals with the view of the Roman Catholic Church on homosexuality and homosexual relationships. In this context, the study examines the historical development of the Church's teachings on homosexuality based on the biblical literature, the opinions of the Church Fathers, published statements and the statements of the popes. As a matter of fact,

ORCID ID : 0000-0002-6261-5428* / 0000-0002-3731-2986**

DOI : 10.31126/akrajournal.1273874

Geliş tarihi : 30 Mart 2023 / Kabul tarihi: 22 Mayıs 2023

*Bu makale, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Prof. Dr. Süleyman Turan danışmanlığında yürütülen "Roma Katolik Kilisesinde Kadın" adlı doktora tezinin üçüncü bölümündeki ilgili başlık merkeze alınarak hazırlanmıştır.

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

***Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

since the second half of the twentieth century, the LGBT+ movement, which has gained a global momentum with its discourses on gender inequality, sexual orientation and freedom of sexual preference, has also become a matter of concern for the Church. In the documents it announced on the subject, the Roma Curia continued its constant teaching that homosexual acts are a sin against the law of nature and chastity. In terms of reactions from within the church, the teachings of the Magisterium on this subject were accepted by traditionalist Catholic theologians, but were criticized by some revisionist theologians. The theologians between these two groups accept the teachings of the Church on the subject, however they argue that homosexuals should be given pastoral care. This approach, followed by Pope Francis, who has a relatively moderate rhetoric towards homosexuals, requires that a bridge be built between the Church and homosexual Catholics and they should be accompanied with compassion.

Key Words: Roman Catholic Church, homosexuality, gender, LGBTQIA+, Pope Francis.

1. Giriş

Bilindiği üzere eşcinsellik, son yıllarda tıp, psikoloji, sosyoloji ve din gibi pek çok açıdan ele alınan ve üzerine farklı bakış açılarıyla yorumların yapıldığı bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Konumuz itibariyle özellikle dini alanla ilişkisi açısından bakıldığında dini geleneklerde “cinsellik” ve “cinsel ahlak” temaları bağlamında ele alınan eşcinsellik, aynı zamanda aile, evlilik, çocuk sahibi olma, din adamlığı gibi birçok alanla da yakından ilişkilidir.¹ Hristiyanlık açısından değerlendirildiğinde ise eşcinselliğin doğası ve ilgili kutsal metinlerin yorumlanması hususundaki farklılıklara ilave olarak cinsellik algısında yaşanan değişim gibi sebepler dolayısıyla eşcinsellik, Kilise tarihi boyunca üzerinde tartışmaların yaşandığı bir mesele olmuştur. Nitekim kilise öğretileri açısından teoride bekaret esas olmasına rağmen din adamlarının ve rahibelerin cinsel yaşamları ve istismar olaylarına ilişkin söylentiler her fırsatta gündeme gelmeye devam etmektedir.² Tarihsel süreçte çeşitli zamanlarda ele alınan bu konuya ilişkin asıl tartışmaların birtakım özgürlükçü hareketlerin teşvikiyle 1960’lı yıllardan sonra yaşanmaya başladığı söylenebilir. Bu süreçte toplumsal cinsiyet ve eşitsizliklerin etkilerini ısrarla tematikleştiren feminist akımlar ve birtakım postmodern söylemlerin³ de etkisiyle kendisine destek bulan eşcinsel gruplar, her alanda daha fazla görünürlük kazanmaya başlamış ve

1. Birçok alanla yakından bağlantılı olan eşcinsellik konusu eşcinsel evlilik ve eşcinsel bireylerin evlat edinmesinin yanı sıra rahip ve rahibelerin eşcinselliği ile Kilise içerisindeki cinsel istismar davaları gibi birçok alt başlığı da içinde barındırmaktadır. Ancak burada çalışmanın kapsamını aşmamak amacıyla konu, Roma Katolik Kilise’nin eşcinsellik ve eşcinsel birlikteliklere bakışı ile yaşanan meydan okumalar ile sınırlandırılmıştır.

2. Bkz. Ali Rafet Özkan, *Dinlerde Kurban Kültü* (Ankara: Akçağ Yay., 2003), 126.

3. *Cinselliğin Tarihi* kitabında bu konuya değinen Michel Foucault, baş kaldırma ve özgürlük vaadi ile cinselliğin dillendirilerek gizlendiği yerden çıkarıldığını ve toplumsal denetim mekanizmaları aracılığıyla söylemsel bir varoluşa zorlandığını ifade etmektedir. Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2017), 11-18.

bugün yaygın olarak kullanılan LGBT+⁴ şeklinde kısaltılan isimlerle anılmaya başlamıştır.

Çeşitli gruplar ve kurumlardan aldığı destekle marjinal bir topluluktan Kilise içinde gittikçe yükselen bir sese dönüşen eşcinsel grupların cinsellik ve üreme haklarına dair talepleri, ilerleyen süreçle birlikte Katolik hiyerarşisi için başlıca direniş eksenlerinden biri haline gelmiştir. Bu süreçte Kilise öğretilerine meydan okuyan eşcinsel gruplar ve onları destekleyenlere karşı Roma Curia, çeşitli kurumları aracılığıyla ilan ettiği bildirimlerde konuya ilişkin Kilise geleneğinin öğretilerini yeniden teyit ederek aile ve evlilik kurumunun korunması üzerinde durmuştur. Öte yandan son dönemde özellikle Papa I. Francis'in konuya ilişkin verdiği bazı beyanların, eşcinsellik olgusunu Katolik Kilisesi için de karmaşık bir hale getirdiği ve Kilise'nin tavrının hem içeride hem de Kilise dışında tartışılmasına yol açtığı görülmektedir. Bu bağlamda, dünya nüfusunun yaklaşık %33'nü oluşturan Hristiyanların yarısından fazlasını Katolik Kilisesi mensuplarının teşkil ettiği dikkate alındığında, Katolik Kilisesi geleneğinde eşcinsellik meselesine yönelik yaklaşımların dünden bugüne izinin sürülmesi ve özellikle modern dönemde Kilise içinde gündeme getirilen tartışmaların ve ortaya konulan yaklaşımların ele alınmasının önem arz ettiği söylenebilir. Roma Katolik Kilisesi'nin eşcinselliğe bakışını belirleyen parametreler nelerdir? Kutsal metinler de bu konuya ilişkin referanslar var mıdır? Eşcinsel Katoliklerin Kilise'den talep ve beklentileri nelerdir? Bu sorulara cevap aramak amacıyla hazırlanan çalışmada öncelikle erken dönem Kilise'den II. Vatikan Konsili'ne kadarki tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler ışığında Roma Katolik Kilisesi'nin eşcinselliğe ve eşcinsel ilişkilere verdiği resmi tepkilerin gelişimi incelenecek, ardından II. Vatikan Konsili sonrasında gündeme gelen yeni tartışmalar ve Kilise'den gelen yanıtlara yer verilecektir. Eşcinsellik konusunda Kilise içinde; i) eşcinselliği destekleyen, ii) karşı çıkan ve iii) pastoral yardım taraftarları şeklinde üç farklı sesin yükseldiği anlaşılmaktadır ki bu görüşleri savunanların yaklaşım ve argümanları son bölümde ayrı başlıklar altında ortaya konulacaktır.

2. Erken Dönem Kilise'den II. Vatikan Konsili'ne Eşcinselliğe İlişkin Tartışmalar

Erken dönem Kilise'de eşcinsellik olgusu ve eşcinsellere nasıl bakıldığı araştırılırken Hristiyanlığın içinde doğduğu mevcut sosyo-kültürel ve dini ya-

4. Günümüzde eşcinsel eğilimlere sahip insanları ifade etmek için şemsiye bir kavram olarak kullanılan LGBT, lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kelimelerinin baş harflerinden oluşan kısaltmadır. Zaman içerisinde kısaltmanın içeriğine yeni yönelimler eklenerek LGBTQIA+, (lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, queer, interseks, aseksüel ve daha fazlası) şekline dönüşmüştür.

pıya göz atmak önemli bir arka plan sağlayacaktır. Bu doğrultuda Antik Yunan ve Roma'daki duruma bakıldığında, konuya ilişkin birtakım kaynaklar, her iki toplumda da "erkeklerle ve kadınlara eğilimli" insanların varlığından söz etmektedir. Özellikle Antik Yunan'a ait olan pek çok belge (yazıtlar, hayat hikâyeleri) ve resimde (bilhassa vazolara çizilen figürler) eşcinsel ilişkilere dair göndermeler, o dönemde eşcinsel ilişkilerin toplumdaki varlığına kanıt olarak sunulmaktadır. Bu figürlerde kadın homoerotizmi için ikonografik kanıtların erkek homoerotizmine nazaran sınırlı olduğu da aktarılan bilgiler arasındadır.⁵

Araştırmacılara göre Yunan toplumunda daha ziyade soylu kesimdeki insanlar arasında revaç bulan bu eğilim, onların gözünde kadınlara duyulan aşktan farksız bir arzunun meşru belirtisi durumundadır. Bu sebeple onların eşcinsellik hakkında genel bir yargıya sahip olduğunu söylemek zordur.⁶ Antik Yunan'da özellikle erkek eşcinselliğine ilişkin idealleştirilen deneyimlerin Helenistik dönemle birlikte Roma toplumunda da yayılması muhtemel olmakla birlikte⁷ bazı kaynaklar, Yunan kültürüyle karşılaşma öncesinde Roma'da eşcinsel ilişkilerin varlığına işaret eden metinlerin (tiyatro yazıları, takvimler) olduğundan bahsetmektedir. Buradaki toplumun genellikle insanları cinsel yönelimine göre ayırmaktan ziyade dış giyim, konuşma ve davranışlara göre değerlendirdiği ve bunlarda erkek cinsiyetini yansıtmayan durumlar gördüklerinde söz konusu kişiyi küçümsedikleri aktarılmaktadır.⁸

Sonuç olarak söz konusu veriler, eşcinsel davranışların Yunan ve Roma metinlerinde sıkça rastlanan bir eğilim olduğuna işaret etmekle birlikte araştırmacılar, aynı cinsiyetten birlikteliklere ilişkin toplumsal ahlaki yargıların tekdüze olmadığını da belirtmektedir.⁹

Hristiyanlık öncesi Yahudi toplumunda eşcinsellik konusuna bakıldığında ise kutsal metinlerde¹⁰ yer alan anlatılardan hareketle (bilhassa Sodom ve Gomor) eşcinsel davranışların iğrenç bir şey olduğu ve bu davranışlarda bulunanların öldürülmeleri gerektiği inancının hâkim olduğu söylenebilir.

5. Bkz. Adonis Georgiades, *Homosexuality in Ancient Greece: The Myth Is Collapsing*, çev. Andriana Hahla (Athens: Georgiades Pub., 2004), 99-145; Thomas K. Hubbard (ed.), *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents* (Berkeley: University of California Press, 2003), 2-17; 266-267; Maurice Sartre, "Antik Yunan'da Eşcinsellik", çev. Ayşen Gür, *Batı'da Aşk ve Cinsellik*, ed. Georges Duby vd. (İst. İletişim Yay. 1992), 44-47.

6. Sartre, "Antik Yunan'da Eşcinsellik", 49-50.

7. Geoffrey Parrinder, *Dünya Dinlerinde Cinsel Ahlak*, çev. Niran Elçi (İstanbul: Say Yay., 2003), 291-293.

8. Paul Veyne, "Roma'da Eşcinsellik", çev. Ayşen Gür, *Batı'da Aşk ve Cinsellik*, ed. Georges Duby vd. (İstanbul: İletişim Yay., 1992), 66-63.

9. Veyne, "Roma'da Eşcinsellik", 17; Georgiades, *Homosexuality in Ancient Greece*, 11-21.

10. Yaratılış, 19:1-13; Levililer, 18:22-23; Levililer, 20:13.

Zira Yahudiliğe göre emredilen ve doğal olan ilişki şekli, kadın ve erkeğin birlikteliğine dayanan heteroseksüel ilişkidir ve bu ilişkinin amacı da neslin devamıdır. Dolayısıyla üremeye dayalı olmayan birliktelikler, insanın yaratılış amacına ve Tanrı'nın “Çoğalın”¹¹ emrine ters bir durumu ifade etmektedir.¹² Bu anlamda Yahudilerin eşcinsel davranışa yönelik olumsuz bakış açısında “ailenin korunması ve neslin devamı” ilkelerinin önemli bir yer tuttuğundan söz etmek mümkündür. Buna ilave olarak insanın yaratılışı ve cinsel doğasına aykırı bir durum arz eden eşcinselliğin “insanın yüceliğini alçaltan sapkın bir eylem” olduğu düşüncesi de bu davranışların yasaklanma sebepleri arasında değerlendirilebilir.¹³

Tanah'ta erkek homoerotizmini yasaklayan birçok pasaja rağmen kadınlar arası cinsel birlikteliklere ilişkin herhangi bir hükme rastlanmamaktadır.¹⁴ Konya'ya ilişkin Talmud geleneğine bakıldığında ise Rabbanilere göre söz konusu pasajlar kadınlar için de uygulanabilmekle birlikte bu durumda gerçek bir cinsel birleşmenin olmaması ve neslin devamını olumsuz etkileyecek olan erkek sperminin boşa harcanması söz konusu olmadığı için kadınlar arasındaki cinsel ilişki erkeklerinkinden farklı sayılmıştır. Bu gerekçeler dolayısıyla kadınlara, erkeklere uygulanan hükümler kadar ağır cezalar öngörülmemiştir (Kiddushin, 81b; Yevamot, 61b; Pesachim, 69b; Makkoth, 6a)¹⁵

Yahudi kutsal metinlerinde yer alan ve eşcinselliği onaylamayan metinler, genel olarak eşcinsel davranışların kınanması noktasında Kilise geleneği tarafından da referans olarak kabul edilmiştir. Bu metinlerden ilki, Lut'un misafirleriyle eşcinsel talepte bulunmaları sebebiyle Tanrı tarafından yok edilen Sodom ve Gomora halkı hakkındadır.¹⁶ Bu hikâyeye ek olarak, Eski Ahit'te eşcinselliğe atıfta bulunan diğer pasajlar şunlardır:

Kadınla yatar gibi erkekle yatmayın; iğrenç bir şeydir.¹⁷

11. Yaratılış, 1:28.

12. Bkz. Cihat Şeker, “Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 44 (2015), 276; Salih Çinpolat, “Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi”, *Dini Araştırmalar* 20/51 (2017), 144-145; Necati Sümer, “Tanah'ta Cinsel Sapkınlıklar”, *The Journal of Academic Social Sciences* 29 (2016), 171.

13. Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Turan, “Eşcinsellik ve Yahudilik”, *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*, ed. Süleyman Turan (İstanbul: Okur Akademi Yay., 2018), 78-84.

14. Hakkı Şah Yasdımın, “Yahudi Dininde Ailenin Yeri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-14 (2001), 258-259.

15. Menachem M. Brayer, *The Jewish Woman in Rabbinic Literature* (New Jersey: Ktav Pub., 1986), 172-173.

16. Yorumlar için bkz. J. Keefe, “Homosexuality”, *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler (New York: Thomson & Gale Pub., 2003), 7/66.

17. Levililer, 18:22-23.

Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Ölümü hak etmişlerdir.¹⁸

Konuya ilişkin Yeni Ahit'teki pasajlara bakıldığında ise İncillerde bu konuya dair herhangi bir referansa rastlanmazken Pavlus'un mektuplarında konuya atıfta bulunan birkaç pasajdan bahsedilebilir. Romalılara mektubunda Pavlus, aynı cinsten şehvet düşkünlüğünün ve erkeklerin erkeklerle, kadınların kadınlarla olan sapkın davranışlarının cezayı hak ettiğini belirtmektedir.¹⁹ Korintliler'e birinci mektubunda ise, diğer bazı günahların (puta tapanlar, zina edenler, oğlancılar, hırsızlar, açgözlüler) yanı sıra eşcinsel faaliyeti Tanrı'nın Krallığı'nın mirasını engelleyen günahlardan biri olarak saymaktadır.²⁰

Pavlus'un mektuplarına ilave olarak Petrus ve Yahuda'nın mektuplarında da konuya ilişkin referanslar bulunmaktadır. Petrus, Sodom halkının Tanrı'nın yolundan ziyade benliğin yozlaşmış tutkularının ardından gitmeleri dolayısıyla yakıp yıkıldığını belirtmektedir.²¹ Benzer şekilde Yahuda da Sodom'un sakinlerinin "ahlaksızlık yaptıkları ve şehvet eğilimine kapılmaları" nedeniyle yok edildiğinden bahsetmektedir.²²

Kutsal Kitap'ta kadınlar arasındaki cinsel arzu ve davranışlara referans olarak gösterilen tek ifade ise Pavlus'un Romalılara mektubunda yer alan "*Tanrı onları utanç verici tutkulara teslim etti. Kadınları bile doğal ilişki yerine doğal olmayı yeğlediler.*"²³ şeklindeki pasajdır.

Kutsal Kitap ve geleneği muhafaza eden Katoliklere göre eşcinsel eylemlere atıfta bulunduğu düşünülen bütün bu pasajlar, insanın Tanrı vergisi doğasına karşı isyan eylemi içermektedir.

Yukarıda zikredilen pasajlar, patristik dönemden itibaren Kilise babalarının yazıları ve vaazlarına da konu olmuştur. Bu konudaki yorumları nedeniyle İskenderiyeli Clement,²⁴ John Chrysostom²⁵ ve Aziz Augustine²⁶ ön plana çıkan isimler arasındadır. Sözü edilen pasajları yorumlarken genel olarak konuyu ev-

18. Levililer, 20:13.

19. Romalılar, 1:26-27.

20. I. Korintliler, 6:9-11.

21. II. Petrus, 2:6-10.

22. Yahuda, 1:6-7.

23. Romalılar, 1:26.

24. Philip Schaff, *Fathers of the Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria -The Instructor-*, (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885), 3/454.

25. Philip Schaff, *Nicene and Post-Nicene Fathers -Saint Chrysostom: Homilies on the Acts of the Apostles and the Epistle to the Romans-* (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1889), 648.

26. Augustine, *İtiraflar*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Kabalıcı Yay., 2010), 153.

lilik ve üreme bağlamında değerlendiren Kilise babalarına göre cinselliğin tek meşru kullanım alanı üreme olması dolayısıyla bunun dışındaki tüm cinsel zevkler günah olarak kabul edilmektedir.²⁷

Erken dönem Kilise babalarının Kutsal Kitap'tan hareketle eşcinsel eylemlere ilişkin bu olumsuz bakış açısının Orta Çağ döneminde de etkisini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Nitekim bu tür davranışları “doğaya karşı işlenen günahlar” arasında sayan Thomas Aquinas da konuyu “cinsel eylemin üreme amacı” ve “doğal hukuk” bağlamında ele almaktadır. Ona göre bu düzenin herhangi bir şekilde çiğnenmesi, Tanrı'nın özel ilahi amacına (cinselliğin amacının üreme olması) karşı çıkmak demektir.²⁸

Orta Çağ döneminde erkek homoerotizmine ilişkin yasalara karşın kadınlar arası cinsel birlikteliklere çok fazla dikkat çekilmemesinde cinselliğin erkek merkezli olması, bu ilişkilerin tamamen cinsel birliktelik olarak değerlendirilmemesi veya bu tür ilişkilere az rastlanması gibi faktörlerin etkili olması muhtemeldir.²⁹ Amerikalı Orta Çağ tarihçisi Ruth Mazo Karras, bu döneme ait bazı şiirler, edebi metinler ve birkaç mahkeme kaydında kadınlar arasındaki sevgi dolu ilişkilere bahsedildiğini aktarmaktadır.³⁰

Orta Çağ'ın ardından devam eden süreçte de kadınlar arası cinsel birlikteliklere dair aktarımların oldukça az olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda istisnai bir örnek olarak XVII. yüzyılda sapkın davranışlar ile suçlanan rahibe Benedetta Carlini'den bahsedilebilir. İtalyan tarihçi Judith C. Brown'un aktardığına göre Pescia'daki bir manastırda bulunan İtalyan baş rahibe Benedetta Carlini, başka bir rahibeye (Bartolomeo) olan cinsel temas eylemleri sebebiyle Kilise tarafından yargılanmış; soruşturma neticesinde gördüğü vizyonların Tanrı'dan değil, şeytandan geldiği kanısına varılmış ve ceza olarak hapse atılmıştır.³¹

Genel olarak ilk dönemden XVII. yüzyıla kadarki sürece ilişkin aktarımlar göz önünde bulundurulduğunda Kilise'nin konuya ilişkin olumsuz bakışında Kutsal Kitap'ta yer alan pasajlar ve bunlar üzerine Kilise babaları tarafından yapılan yorumların etkili olduğu görülmektedir. Bu süreç boyunca eşcinsel bir-

27. Bkz. Bekir Zakir Çoban, “Eşcinsellik ve Hıristiyanlık”, *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*, ed. Süleyman Turan (İstanbul: Okur Akademi Yay., 2018), 120-122.

28. Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, çev. Fathers of the English Dominican Province (Ohio: Benziger Bros, 1947), 2439.

29. Tobias Lanslor, *Ortaçağ Avrupasında Eşcinsellik* (Epub: Cambridge Stanford Books, 2019), 12.

30. Karras, *Sexuality in Medieval Europe*, 149-152; Lanslor, *Ortaçağ Avrupasında Eşcinsellik*, 15.

31. Judith C. Brown, *Immodest Acts: The Life of a Lesbian Nun in Renaissance Italy* (New York: Oxford University Press, 1986), 42-58.

liktelikleri “doğaya aykırı ve ahlaksız bir eylem” olarak tanımlamaya devam eden Kilise için asıl tartışmaların ise konuya ilişkin birtakım gelişmeler ve meydan okumaların yaşandığı XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladığı söylenebilir.

3. II. Vatikan Konsili’nden Günümüze

Eşcinselliğe İlişkin Yeni Tartışmalar ve Kilise’den Resmî Yanıtlar

1960’lardan sonra eşcinsellik konusunda Batı dünyasında meydana gelen dramatik paradigma kayması, Roma Katolik Kilisesi’ni de etkilemiş ve Kilise için bir meydan okuma yaratmıştır. 1962-1965 yılları arasında düzenlenen II. Vatikan Konsili belgelerinde bu mesele ele alınmazken Roma Katolik Kilisesi, tartışmalara ilişkin sessizliğini 1975 yılında Dini Öğretiler Kurulu’nun ilan ettiği *Persona Humana* (İnsan Kişiliği) adlı belge ile bozmuştur.³²

1970’lerin sonlarında cinsel ahlak ve cinsiyet ilişkileri alanlarındaki çalkantılara bir tepki verme amacının yanı sıra cinsel etikle ilgili belirli sorulara ve inananların korunmaları gereken bazı davranış biçimlerine (evlilik öncesi cinsel birliktelikler, eşcinsel ilişkiler, mastürbasyon) dikkat çekmek için yayımlanan bildiriye cinsel yetilerin kasıtlı olarak evlilik dışı kullanıldığı bu tür durumların Katolik ahlaki öğretilerine karşı olduğu belirtilmektedir.³³

Belgede dikkat çekici bir nokta olarak “cinsel eğilimi yanlış bir eğitimden, normal cinsel gelişim eksikliğinden, alışkanlıktan, kötü örnekten veya diğer benzer nedenlerden kaynaklanan ve geçici olan eşcinseller” ile “bir tür doğuştan gelen içgüdü veya tedavi edilemez olduğuna karar verilen patolojik bir yapı nedeniyle böyle olan eşcinseller” arasında bir ayırım yapılmaktadır. Belgedeki bu ifade Kilise’nin “eşcinsel durum veya eğilim” ile “kasıtlı eşcinsel eylemleri” birbirinden ayırdığını ortaya koymaktadır.³⁴

Bildirinin ardından Katolik Kilisesi, cinselliği üreme potansiyeline bağlayan geleneksel anlayışı daha yoğun bir şekilde savunmaya başlarken diğer yandan bazı rahipler ve piskoposların yanı sıra laik Katolikler de genel olarak “cinsellik” ve özel olarak “eşcinsellik” üzerine yazmaya ve tartışmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Dini Öğretiler Kurulu, eşcinsel yönelim konusundaki öğretilerini açıklığa kavuşturmak için 1986 yılında daha kapsamlı bir bildiri yayınlamak zorunda kalmıştır. Daha önceki belgede olduğu gibi burada da kutsal yazıların eşcinsellik konusunda söyleyecek hiçbir şeyi olmadığını veya bir şekilde bunu zımnen onayladığını veya tüm ahlakî emirlerinin artık uygulanamayacak kadar kültüre bağlı olduğunu iddia eden yeni Kutsal Kitap yorumla-

32. Vatikan (VA), “Declaration on Certain Questions Concerning Sexual Ethics (Persona Humana)”, Sacred Congregation for the Doctrine of the Faith (1975), (Erişim 1 Mart 2023).

33. VA, “Persona Humana”, 1-4.

34. VA, “Persona Humana”, 8.

rına karşı çıkan Kurul, bu tür yazıların Kilise'nin öğretisiyle ilgili kafa karışıklığına sebep olduğunu vurgulamıştır.³⁵ Bu noktada isim vermeden Kilise içinde çeşitli isim ve büyüklükte oluşan karşıt gruplara³⁶ atıfta bulunan kurul, bu tür grupların Katolik olan tüm eşcinselleri temsil ettiği izlenimini vermeye çalıştığını ancak aslında, üyelerinin büyük ölçüde Kilise'nin öğretisini görmezden gelen veya bir şekilde onu baltalamaya çalışan kişilerden oluştuğunu belirtmektedir.³⁷

Anlaşıldığı üzere mektup, Kilise'nin "eşcinsel eylemlere" yönelik uzun süredir devam eden muhalefeti yinelerken, aynı zamanda pastoral bakımın eşcinselleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi için piskoposlara çağrıda bulunmaktadır. Ancak Amerikalı bir Roma Katolik rahibe olan ve eşcinsel haklarını savunuculuğu ile tanınan Jeannine Gramick'e göre başlığı pastoral olsa da içerik açısından mektup, pastoral bir amaç ve kaygıyı yansıtmamaktadır.³⁸

Yine bu bağlamda eşcinsel kişilerin istihdam ve barınma gibi konularda ayrımcılığa uğradığı konusunda yükselen seslere karşılık olarak Kilise, 1992 yılında bir bildiri yayımlayarak bu kişilere ayrımcılık yapılmamasına ilişkin yasa tekliflerine cevap vermiştir. Dini Öğretiler Kurulu tarafından yayımlanan bildiri "eşcinsel yönelimin nesnel bir bozukluk olduğu ve ahlaki açıdan kaygı uyandırdığı"³⁹ yinelenmektedir. Bu belgeden iki yıl sonra Kilise'nin eşcinsellik meselesine ilişkin görüşü, yeni bir baskısı yayınlanan Kilise İlmihali'nde tekrar ortaya konulmuştur.⁴⁰

2000'li yıllardan itibaren çeşitli kuruluşların ve medya organlarının eşcinsel eylemler ve birlikteliklere yönelik artan desteği neticesinde bu konu, Papalık Aile Konseyi tarafından aile kurumunu tehdit ettiği gerekçesiyle endişe meselesi olarak ele alınmaya başlamıştır. 2000 yılında Konsey, Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa Birliği'nde aynı cinsiyetten kişilerin birlikte yaşamaları da

35. Vatikan (VA), "Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Pastoral Care of Homosexual Persons", Congregation for the Doctrine of the Faith (1986), 4, (Erişim 1 Mart 2023).

36. Mektup, eşcinsellik konusunda geleneksel Kilise öğretilerine karşı duruş sergileyen ve LGBTQIA+ Katolik bireyleri destekleyen *DignityUSA* ve *New Ways Ministry* gibi organize gruplara atıfta bulunmaktadır. John Lynch, "Institution and Imprimatur...", *Rhetoric and Public Affairs* 8/3 (2005), 389.

37. VA, "Letter to the Bishops of the Catholic Church...", 8-14.

38. Bkz. Ann Patrick Ware, "The Vatican Letter: Presuppositions and Objections", *The Vatican and Homosexuality*, ed. Jeannine Gramick - Pat Furey (New York: Crossroad Pub., 1988), 29; Peter E. B. Harris, "Speaking the Truth in Love", *The Vatican and Homosexuality*, ed. Jeannine Gramick - Pat Furey (New York: Crossroad Pub., 1988), 113.

39. Vatikan (VA), "Some Considerations Concerning the Response to Legislative Proposals...", Congregation for the Doctrine of the Faith (1992), 10, (Erişim 1 Mart 2023).

40. *Catechism of the Catholic Church*. Vatikan: Libreria Editrice Vaticana, 1994. 2357.

dâhil olmak üzere yasal evlilikleri tanıma ihtiyacını da dikkate alan insan haklarına ilişkin bir kararı onaylamasına karşı bir beyanname yayımlamıştır. Bu kararın evliliğe ve aileye yönelik ağır bir saldırıyı temsil ettiğini belirten konsey, milletvekilleri ve özellikle Katolik parlamento üyelerinin bu tür yasaları oylarıyla desteklememesi çağrısında bulunmuştur.⁴¹

Aynı yıl, Papalık Aile Komisyonu “Aile, Evlilik ve De Facto Birliktelikler” adını taşıyan bir bildiri yayımlamıştır. Belgede evliliğin eşcinsel ilişkiye benzer bir duruma indirgenemeyeceğinin altı çizilerek bu birliktelikleri “yasal evliliğe” eşdeğer kılmanın bir sonraki adımda daha büyük bir tehlikeye “eşcinsel çiftlerin evlat edinmesini yasallaştırma girişimlerine” sebep olacağına dikkat çekilmiştir.⁴²

Komisyonun bu bildirisine rağmen eşcinsel kişiler arasındaki birlikteliklerin hukukî anlamda tanınmalarına ilişkin Kilise’ye yönelik tepkilerin devam etmesi üzerine 2003 yılında Dini Öğretiler Kurulu, bu önerilere ilişkin birtakım mülahazaları içeren geniş kapsamlı bir bildiri yayımlamıştır.⁴³ Evliliğin doğası ve vazgeçilemez özelliklerinin anlatıldığı belgede eşcinsel birlikteliklerin herhangi bir şekilde Tanrı’nın evlilik ve aile planına benzer olmadığı ifade edilerek Kilise öğretilerine karşı sunulan argümanlara cevap verilmiştir.⁴⁴

Eşcinsellerin evliliğine dair bu dönemde tartışma konusu olan ve Kilise’nin üzerinde durduğu meselelerden biri de bu tür eğilimlere veya davranışlara sahip kişilerin din adamlığı konusudur. 2005 yılında Katolik Eğitim Kurulu tarafından yayımlanan bildiri de geçici eğilimlere sahip kişilerin, diyakozluğa atanmadan en az üç yıl önce bu eğilimlerinin üstesinden gelmesi gerektiği belirtilirken köklü eşcinsel eğilimler sergileyen veya sözde “gey” kültürünü destekleyen erkeklerin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Kilise’ye göre bu tür erkekler, ruhban okuluna kabul için ön koşul olan “duygusal olgunluktan” yoksundur.⁴⁵ Kurulun yayımladığı bu bildiri, bir anlamda Kilise içerisinde eşcinsel eğilimlere sahip din adamlarının varlığını kabul ederken diğer yandan bu eğilimlerini davranışa döken veya bunun savunuculuğunu yapanların Kilise’den

41. Vatican (VA), “Declaration of the Pontifical Council for the Family regarding the Resolution of the European Parliament...”, Pontifical Council for the Family (2000), (Erişim 2 Mart 2023).

42. Vatican (VA), “Family, Marriage and “De Facto” Unions”, Pontifical Council for the Family (2000), 40-44, (Erişim 2 Mart 2023).

43. Vatican (VA), “Considerations Regarding Proposals to Give Legal Recognition to Unions between Homosexual Persons”, Congregation for the Doctrine of the Faith (2003), (Erişim 1 Mart 2023).

44. Juan Marco Vaggione, “Sexual Rights and Religion: Same-sex Marriage and Lawmakers’ Catholic Identity in Argentina”, *University of Miami Law Review* 65 (2011), 940.

45. Vatican (VA), “Instruction Concerning the Criteria for the Discernment of Vocations with regard to Persons...”, Congregation for Catholic Education, (2005), (Erişim 8 Mart 2023).

uzaklaştırılacağına işaret etmektedir.

1986-2005 tarihleri arasında yayımlanan ve eşcinselliği ele alan papalık belgelerine bakıldığında Kilise'nin konuya dair üzerinde durduğu temel kavramlar veya tartışma konuları olarak “eşcinsel yönelim”, “eşcinsel davranış”, “eşcinsel evlilik” ve “eşcinsel erkeklerin rahipliğe atanması” başlıklarından bahsedilebilir. Bu şekilde cinsellik, evlilik ve dini hizmet gibi birçok alanla bağlantılı olan konuya ilişkin Vatikan, Roma Curia'nın ilgili kurulları (Dini Öğretiler Kurulu, Papalık Aile Konseyi ve Katolik Eğitim Kurulu gibi) aracılığıyla Kilise öğretilerini aktarmaya çalışmıştır. Bu süreçte Dini Öğretiler Kurulu'nun başkanı olan Joseph Ratzinger, eşcinsel ilişkilere karşı ahlaki, yasama ve siyasi kampanyayı yönetirken Papa II. John Paul'un ise ilan edilen bildirilerin teorik temelini, beden teolojisi ile sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Nitekim Dini Öğretiler Kurulu'nun yayımladığı bildirilerin içeriğine ve terminolojisine bakıldığında Papa II. John Paul'un beden teolojisinin izlerini bulmak mümkündür.⁴⁶

Selefi ile aynı çizgide eşcinsel birlikteliklerin yasallaştırılmasına ve onlara evlat edinme hakkı verilmesine karşı duruş sergileyen Papa Benedict, bu tür çabaların evliliğe yeni bir tanım getirme amacı taşıdığını düşünmektedir. Ona göre içinde bulunulan dönemde insan, özgürlük ve sevgi kavramlarını yanlış yorumlamakta ve bu da aile kurumunun istikrarını bozmaktadır. Bu sebeple Benedict, aile kurumunun korunması için genellikle yaygın kültürün akıntısına karşı yüzmek gerektiğini savunmaktadır.⁴⁷ Aksi takdirde ona göre eğer evlilik ilişkisi yasal biçimlerden giderek daha fazla kopar ve aynı zamanda eşcinsel birliktelikler giderek evliliğe eşit derecede görülürse, toplum bir çıkmazın eşiğindedir ve sonuçları da son derece ciddi olacaktır.⁴⁸

Eşcinsellere ilişkin tartışmalara cevap verme açısından II. John Paul'un papalık süreci (ve aynı zamanda Ratzinger'in Dini Öğretiler Kurulu başkanlığı yaptığı dönem), en fazla Papalık belgesinin yayımlandığı dönem olarak ön plana çıkmaktadır. Francis dönemine bakıldığında ise onun bu konuda herhangi bir özel bildiri yayımlamamakla birlikte eşcinsellere yönelik sorulara verdiği cevaplarla uyandırdığı tepki ve umut bakımından dünya çapında birçok belgeden daha fazla etki bıraktığı söylenebilir. Kuşkusuz onun bu başarısında kınayıcı ve cezalandırıcı bir dilden ziyade şefkat ve merhametle yaklaşımın

46. Bkz. Richard M. Hogan - John M. LeVoi, *Covenant of Love: Pope John Paul II on Sexuality, Marriage, and Family in the Modern World* (San Francisco: Ignatius Press, 1992), 80.

47. Vatikan (VA), “Address of His Holiness Benedict XVI to the Participants in the Plenary Assembly...”, Benedict (2006), (Erişim 5 Mart 2023).

48. Tracey Rowland, *Ratzinger's Faith: The Theology of Pope Benedict XVI* (New York: Oxford University Press, 2008), 78.

etkisi büyüktür.

Henüz Papa olarak seçilmeden önce 2010 yılında haham Abraham Skorka ile birlikte yayımladığı *On Heaven and Earth* (Cennette ve Dünyada) isimli kitapta eşcinsel evliliğe dair değerlendirmelerde bulunan Francis, yaratılış anlatısından hareketle insan idealinin bir erkek ve bir kadının birliğine dayandığından ve bu konuda Yahudi yasasının açık (eşcinselliğe izin verilmez) olduğundan bahsetmiştir. Ancak diğer yandan o, mütevazı oldukları ve özel hayatlarını kendilerine sakladıkları sürece herkese saygı duyduğunu da eklemiştir. Eşcinsel evlilikleri destekleyen yeni yasalar konusunda sorulan soruya ise Francis, aynı cinsten iki kişinin evliliği hakkındaki görüşünün dine değil, antropolojiye dayandığı belirterek bu durumun antropolojik açıdan kendisine mantıklı gelmediğinin de altını çizmiştir.⁴⁹

Kuşkusuz Francis'in eşcinselliğe yönelik söylemleri içerisinde en popüler olanı, 2013 yılı Temmuz ayında Brezilya'dan Roma'ya dönerken uçakta basın mensuplarına verdiği demeçteki “*Ben kimim ki yargılayayım?*” şeklindeki ifadesidir. Vatikan'daki “eşcinsel (gey) lobisi” ile ilgili bir soruya verilen yanıtın bir parçası olarak Papa Francis, birçok kişide yankı uyandıran şu ifadelerde bulunmuştur:

Eğer biri eşcinselse ve Tanrı'yı arıyorsa ve iyi niyetliyse, ben kimim ki yargılayayım? Katolik Kilisesi İlmihali bunu çok güzel bir şekilde açıklıyor. Diyor ki: Bunun için kimse bu insanları ötekileştirmesin, toplumla bütünleşmeleri lazım.⁵⁰

Papa'nın bu cevabı, birçok Kilise mensubu tarafından Katolik Kilisesi ve liderlerinin hizmette ve özellikle ahlaki öğretim ve uygulamalarda daha az yargılayıcı bir tutum benimsemesine işaret olarak yorumlanmaya başlamıştır. Buna ilave olarak Francis'in “gey” kelimesini ilk defa kullanması eşcinsellerin modern benlik imajlarına saygı düşüncesi noktasında umutları artırmıştır. Bilhassa LGBTQIA+ bireylerin destekçisi konumundaki kişi ve kurumlar tarafından Papa Francis'in bu tavrı, “gey ve lezbiyen insanlar hakkında Kilise kandan gelen en cesaret verici sözlerden biri” olarak yorumlanmıştır. Nitekim bununla bağlantılı olarak 2013 yılında Francis, bir hafta arayla *Time* dergisi⁵¹ ve ardından bir LGBTQIA+ dergisi olan *The Advocate* tarafından “Yılın Kişisi” seçilmiştir. *The Advocate* dergisi, Kilise'nin öğretilerinde bir değişiklik dile getirmemekle birlikte Papa'nın şefkatli konuşmasının Kilise'nin bir gün gey

49. Francis - Abraham Skorka, *On Heaven and Earth: Pope Francis on Faith, Family, and the Church in the Twenty-First Century*, çev. Alejandro Bermudez - Howard Goodman (New York: Image Books, 2013), 116.

50. Vatikan (VA), “Apostolic Journey to Rio de Janeiro...”, (2013), (Erişim 6 Mart 2023).

51. Time, “Pope Francis, The People's Pope”, (2013), (Erişim 6 Mart 2023).

ve lezbiyen Katolikleri tamamen kucaklamasını mümkün kılabilecek canlı bir iletişimi teşvik ettiğinden övgüyle bahsetmektedir.⁵²

2013 yılının Ağustos ayında *La Civiltà Cattolica*'nın Cizvit editörü rahip Anthony Spadaro'ya verdiği bir röportajda ise Francis, uçaktaki basın toplantısındaki sözlerine şu şekilde açıklık getirmiştir:

Bir keresinde biri bana kışkırtıcı bir şekilde eşcinselliği onaylayıp onaylamadığımı sordu. Başka bir soruyla cevap verdim: “Tanrı bir eşcinsel baktığında bu kişinin varlığını sevgiyle onaylıyor mu, yoksa bu kişiyi reddedip lanetliyor mu? Onlara rahmetle eşlik etmek lâzımdır.”⁵³

2016 yılına gelindiğinde Papa Francis, *The Name of God is Mercy* (Tanrı'nın Adı Merhamettir) adlı kitabında da üzerine birçok yorum yapılan “*Ben kimim ki yargılayayım?*” şeklindeki ifadesiyle neyi kastettiğine dair açıklama yapmıştır:

Bu insanlara incelikle davranılması ve marjinalleştirilmemesi gerektiğini söyleyen Katolik Kilisesi'nin İlmihali'ni ezbere yorumluyordum. Eşcinsel insanlardan bahsettiğimiz için memnunum çünkü her şeyden önce bütünlüğü ve haysiyetiyle birey gelir. İnsanları sadece cinsel eğilimleriyle tanımlamamak gerekir. Tanrı'nın tüm yarattıklarını sevdiğini ve Tanrı'nın sonsuz sevgisini almaya mukadder olduğumuzu unutmamalıyız. Eşcinsellerin günah çıkarmaya gelmelerini, Rabbe yakın durmalarını ve hep birlikte dua etmemizi tercih ederim.

Bu noktada doktrin ve merhamet arasında bir karşıtlık olamayacağına dikkat çekerek Francis, bir anlamda günahkarları günahlarından ziyade insanlıklarına göre değerlendiren İsa Mesih'in bu tavrını örnek aldığını ortaya koymaktadır.⁵⁴ Francis'in eşcinsellere yönelik şefkatle yaklaşımı ve daha az yargılayıcı bir dil kullanılarak onlar hakkında hüküm vermekten ziyade ilgili kişilerin vicdanına bırakılması gerektiği şeklindeki tavrının birçok kişi tarafından Kilise'nin eşcinsellik konusundaki öğretisinde önemli bir dönüm noktası olarak nitelendirildiği söylenebilir.⁵⁵ Selefinin öğretileriyle karşılaştırıldığında, onun bu tavrı, eşcinselliğin “içsel bir ahlaki kötülük” olarak etiketlen-

52. Advocate, “*The Advocate's Person of the Year: Pope Francis*”, (2013), (Erişim 6 Mart 2023).

53. America Magazine, “A Big Heart Open to God: An interview with Pope Francis”, (2013), (Erişim 6 Mart 2023).

54. Francis - Andrea Tornielli, *The Name of God is Mercy*, çev. Oonagh Stransky (New York: Random House, 2016), 47-48.

55. Peter I. Osuji, “Who am I to judge?” A Revival of the Primacy of Conscience and the Impact of Culture in the Formation of Conscience”, *Asian Horizons* 10/4 (2016), 724-727.

diği zamandan beri biraz yumuşatılmış bir duruş olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶

Genel olarak kendisi ile yapılan röportajlarda konuya ilişkin görüşlerini paylaşan Francis, 2016 yılında yayınladığı *Amoris Laetitia* adlı belgede de konuya değinerek bir anlamda yukarıda alıntılanan röportajda söylediklerini resmî belgede de doğrulamıştır. Burada Papa, herhangi bir özel doktrin değişikliği önermeden, aynı cinsiyetten çiftler arasındaki birleşmeleri tanımaktan kaçınmış ve bu birlikteliklerin heteroseksüel evliliklere eşit olmadığı konusundaki son sinod kararını yinelemiştir.⁵⁷

Belgede eşcinsel birliktelikleri tanımaktan kaçınan Francis, birkaç yıl sonra ise bu konuda yaptığı daha ılımlı açıklamalarla dikkatleri üzerine çekmiştir. 2020 yılında Roma Film Festivali'nde "Francesco" isimli belgeselin ilk gösterimine katılan Papa Francis, burada eşcinsel çiftler için sivil birliktelik yasalarının çıkarılması çağrısında bulunmuştur:

Eşcinsellerin ailenin bir parçası olmaya hakkı var. Onlar Tanrı'nın çocukları ve bir aileye sahip olmaya hakları var. Hiç kimse bu yüzden dışlanmamalı ve perişan edilmemeli. Olması gereken şey bir medeni birliktelik yasasıdır, bu şekilde yasal olarak korunurlar. Ben bunu savunuyorum.⁵⁸

Francis'in eşcinsellere ilişkin söylemleri ve ilgisinin artması noktasında bu konuda Papa ile sürekli bir diyalog içerisinde bulunan Amerikalı Cizvit rahip James J. Martin'e⁵⁹ ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Merhametle yönetimin Papa Francis'in ilk günlerinden beri papalığının ayırt edici özelliği olduğunu düşünen Martin'e göre onun söylemleri, "insanlara kategoriler olarak değil, bireyler olarak bakan" nazik bir papayı ortaya koymaktadır.⁶⁰

2023 yılı Ocak ayında kendisiyle yapılan bir röportajda Papa, eşcinsellik söz konusu olduğunda "Eşcinsel olmak "suç değil", insanlık durumunun bir parçası" diyerek günah ve suç arasında bir ayırım olması gerektiğini söylemiştir. Devamında "Birbirimize karşı sevgiden yoksun olmak da günahdır." diyerek eşcinselliği suç sayan yasaları destekleyen piskoposları daha fazlasını yap-

56. Anthony McCarten, *The Pope: Francis, Benedict, and the Decision that Shook the World* (New York: Flatiron Books, 2019), 246-247.

57. Vatikan (VA), "The Final Report of the Synod of Bishops to the Holy Father, Pope Francis", Francis (2015), 76, (Erişim 6 Mart 2023).

58. Catholic News Agency (CNA), "Pope Francis calls for civil union law for same-sex couples...", (Erişim 29 Mart 2023).

59. Cizvit dergisi *America*'nın genel yayın yönetmeni olan Martin, 2017 yılında Papa Francis tarafından Vatikan'ın İletişim Sekreterliğine danışman olarak atanmıştır. Outreach, "Pope Francis praises Father James Martin during audience with Vatican communicators", (2022), (Erişim 7 Mart 2023).

60. James Martin, *A Big Heart Open to God: A Conversation with Pope Francis* (New York: HarperOne, 2013), 96.

maya çağırmıştır. Her fırsatta olduğu gibi burada da Papa, Katolik Kilisesi'nin "eşcinsel eğilimleri olan kişilerin marjinalleştirilmemeleri, hoş karşılanmaları gerektiğini" onaylayan İlmihal'i hatırlatmıştır.⁶¹

Papa'nın bu röportajı sonrası yaşanan kafa karışıklığı ile ilgili olarak James Martin, Papa'ya bir mektup yazarak ondan "*Eşcinsel olmak günahtır.*" ifadeyle ilgili bazı tartışmalar olduğunu ve konuya dair açıklamalarını netleştirmesini talep etmiştir. Bunun üzerine 27 Ocak'ta Martin'e bir mektup yazan Papa, "*Evlilik dışı her cinsel ilişki gibi bu da günah demeliydim. Günah olduğunu söylediğimde, evlilik dışı her cinsel eylemin günah olduğunu söyleyen Katolik ahlaki öğretilerine atıfta bulunuyordum.*"⁶² diyerek sözlerine açıklık getirmiştir.

Son olarak 5 Şubat'ta Güney Sudan'dan Roma'ya dönüş uçağında düzenlediği basın toplantısında Papa Francis, birçok ülkede eşcinselliğin suç olarak tanımlanıp hatta ölümle cezalandırılmasına ilişkin soruya cevap olarak bu tür insanları kınamanın günah olduğunu ve onları marjinalize etmenin bir haksızlık olduğu şeklindeki sözlerini yinelemiştir. Bu tür davranışların doğru olmadığını belirten Papa, eşcinsel eğilimleri olan insanların Tanrı'nın çocukları olduğunu ve Tanrı'nın onları severek onlara eşlik ettiğini dile getirmiştir. Konuşmasını bitirirken Francis, bu konudaki sözlerinin protestolar yapan çeşitli eşcinsel gruplar veya lobilere değil bu tür eğilimlere sahip insanlara yönelik olduğunu da altını çizmiştir.⁶³

Cinsel etik uzmanı Richard W. McCarty'e göre Papa Francis'in gey ve lezbiyen çiftlere yönelik yaklaşımı, onun Kilise öğretiminden kaçındığı veya Kilise'nin cinsiyet ve cinsellik teolojisiyle ilgili olarak uzun süredir devam eden üreme ve evlilik normlarından birdenbire rotasını değiştireceği anlamına gelmemektedir. Ona göre Francis'in liderliği, çatışmanın hem tonunda hem de arabuluculuğunda bir değişiklik önermektedir. Francis'in yukarıdan aşağıya bir monolog yerine diyalojik yöntemi tercih ettiğini savunan McCarty'ye göre bu durum, onun Kilise'yi yeniden canlandırma amacı doğrultusundaki evanjelik çabasının bir parçası olarak yorumlanabilir.⁶⁴

61. Vatican News, "Pope: Critics help us grow, but I want them to say it to my face", (2023), (Erişim 6 Mart 2023).

62. Vatican News, "Pope sends letter to Fr. James Martin on homosexuality and sin", (2023), (Erişim 6 Mart 2023); Outreach, "Pope Francis clarifies comments on homosexuality: One must consider the circumstances.", (2023), (Erişim 6 Mart 2023).

63. Vatican News, "Pope: Entire world is at war and in self-destruction", (2023), (Erişim 7 Mart 2023).

64. Richard W. McCarty, "A New Hope? Pope Francis, the Academy, and LGBT Scholars and Scholarship", *AAUP Journal of Academic Freedom* 6 (2015), 4-6.

4. Kilise İçinden Eşcinselliğe Yönelik Tepkiler

Kilise'nin eşcinselliğe ilişkin öğretileri ve söylemlerinin Katolik çevrelerdeki yansımalarına bakıldığında üç farklı yaklaşımın varlığından söz etmek mümkündür. Bunlar; 1. Eşcinselliğe ve eşcinsel evliliğe muhalif olan ve kesinlikle kabul edilmeyeceğini düşünenler, 2. Eşcinsel eğilimlere sahip kişilere yönelik Kilise öğretilerini kabul etmekle birlikte bu kişilere manevi rehberlik ve pastoral yardımda bulunulması gerektiğini düşünenler ve 3. Kutsal Kitap'ta eşcinselliğe doğrudan atıfta bulunan bir metnin bulunmadığını ileri sürerek eşcinsellere karşı her türlü ayrımcılığa son verilmesi gerektiğini savunanlar. Bu bölümde bu üç yaklaşıma sahip olan Katolik teologlar, cinsel etik uzmanları ve feminist araştırmacıların konuya ilişkin görüş ve eleştirilerine yer verilecektir.

4.1. Eşcinselliğe Geleneksel Reaktif Yaklaşım

Bu konuda görüşlerine yer verilecek ilk isim, Amerikalı Katolik rahip Raymond Leo Burke'dir. Yaygın olarak Kilise'nin muhafazakâr kanadının lideri olarak tanınan Burke, eşcinselliğe yönelik tutumları yumuşatmaya ve eşcinsellerin Kilise'de daha fazla kabul görmesine yönelik hamlelerin güçlü bir eleştirmeni ve muhalifi olmuştur. Bu eğilimlerin "hayat ve aile karşıtı olan popüler kültürün bir tezahürü" olduğunu belirten Burke'ye göre bu duruma büyük ölçüde katkıda bulunan şey, yanlış bir şekilde hoşgörü erdeminin yüceltilmesidir. 2013 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda Burke, eşcinsel evliliğe ilişkin "Bu bir aldatma işi, insan doğamızın en temel yönü olan ve bizi tanımlayan insan cinselliğimiz hakkında bir yalan" ifadelerini kullanmıştır. Buna ilave olarak eşcinselliği "genetik olmayan ancak büyük ölçüde kişinin çevresine bağlı bir hastalık" şeklinde tanımlayan Burke'ye göre⁶⁵ eşcinsellik, kişileri, aileleri ve nihayetinde insanlığı yok etmeye yönelik şeytani bir durum olup Tanrı'ya meydan okumaktır. 2014 yılında verdiği bir röportajda ise Burke, eşcinsel ilişkilerden "son derece düzensiz ve zararlı" olarak bahsetmiş ve çocuklarının eşcinsel davranışlarda bulunanlarla temas kurmalarına izin vermeme-leri noktasında ebeveynlere çağrıda bulunmuştur.⁶⁶

Burke gibi eşcinsellere karşı olumsuz bakış açısına sahip olan bir başka isim de Roma Curia'nın üst düzey yetkililerinden Gineli kardinal Robert Sarah'dır. Cinsel ahlak ve yaşam hakkı konularında geleneksel Katolik öğretisinin savunuculuğunu yapan Sarah'a göre eşcinsel davranışlar ve eşcinsel birlik-

65. Raymond L. Burke, *Hope For the World: To Unite All Things in Christ*, çev. Michael J. Miller (San Francisco: Ignatius Press, 2016), 70-72.

66. The Wanderer, "Interview With Cardinal Burke . . . Insights on the Church and Modern Society", (2013), (Erişim 9 Mart 2023).

telikler cinselliğin ciddi sapma biçimidir.⁶⁷ Bu sebeple gey ve lezbiyen kişilere yasal tanınma sağlamaya yönelik çeşitli girişimlere karşı çıkan Sarah, bu birliktelikleri “kültür ve medeniyet geriliği ve tüm insanlık için bir sorun” olarak tanımlamıştır. Ona göre kadın ve erkeği birbirini tamamlayacak şekilde yaratan Tanrı’nın planına tamamen aykırı olduğu için bu birliktelikler yalnızca Kilise’nin değil, insanlığın sorunudur.⁶⁸

2015 yılında Vatikan’da Kilise öğretilerini ve modern aileyi tartışmak üzere üç haftalık yoğun bir Vatikan zirvesi sırasında Sarah, “*XX. yüzyılda Nazi faşizmi ve komünizm ne idiyse, bugün Batılı eşcinsellik ve kürtaj ideolojileri ve İslami fanatizm de odur.*” diyerek şeytani kökene sahip olduğunu ileri sürdüğü bu meseleyle mücadele edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Sinod sonrası tartışmaların basında yer almasına da itiraz eden kardinal, medyanın eşcinsel birliktelikler hakkında yaptığı yayınların “Kilise’yi (öğretisini değiştirmeye yönelik) zorlama girişimi” olduğunu düşünmektedir.⁶⁹

Bu konuda eşcinsellik taraftarlarının muhtemelen en fazla dile getirdikleri kelimenin “hoşgörü” olduğunu ileri süren gelenekçi teologlar, onların teşvik ettikleri hoşgörü biçiminin “günahkâr davranışın onaylanması ve desteklenmesi ile eşit” olduğunu ve dolayısıyla reddedilmesi gerektiğini savunmaktadır.

4.2. Bir Köprü İnşa Etme Girişimi:

Eşcinsellere Yönelik Proaktif Yaklaşım

Bu grupta yer alan isimler, Kilise’nin eşcinsellere yönelik öğretilerini kabul etmekle birlikte bu tür eğilimi olan bireylere pastoral yardım sunulması ve Kilise’ye kazandırılması yönünde çaba harcamaktadır. Bu görüşü savunanlardan biri, eşcinsellikle ilgili ahlakî çalışmalar ve araştırmalar alanında bir öncü olan Katolik teolog John F. Harvey’dir. Harvey, eşcinsel Katoliklere bu yönelimden uzak durmalarına yardımcı olmak için danışmanlık yapan resmî bir Katolik organizasyonu *Courage*’nin de kurucusudur. O, eşcinsel davranışlar konusunda Kilise öğretilerini tartışmaya açmazken asıl dikkatini eşcinsel bireylere yöneltmektedir. Kilise geleneğinin bu konudaki öğretisinin pastoral duyarlılık açısından başarısız kabul edildiğini belirten Harvey, bu sebeple eşcinsellere yönelik pastoral faaliyetler üzerinde çalıştığını ifade etmektedir.⁷⁰ Bu bağlam-

67. Catholic News Agency (CNA), “African cardinal: Pressure groups behind push to change Church teaching”, (2014), (Erişim 9 Mart 2023).

68. La Repubblica, “Robert Sarah: The wafer to the divorced betrays the Gospel...”, (2015), (Erişim 9 Mart 2023).

69. CNA, “African cardinal: Pressure groups behind push to change Church teaching”.

70. John Harvey, “Homosexuality as a Pastoral Problem”, *Theological Studies* 16/1 (1955), 99.

da Harvey, 1980 yılında New York'ta oluşturduğu *Courage* adlı organizasyon ile bu bireylerin eğilimlerini davranışa dönüştürmelerine engel olarak Kilise'nin cinsellik öğretisine uygun iffetli bir hayat sürdürmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda kuruluş, bu tür eğilimlere sahip bireylere dua ve manevi rehberlik hizmetleriyle yardımcı olmaya çalışmaktadır.⁷¹ 1994 yılına geldiğinde Kilise'nin öğretileriyle uyumlu çalışmaları dolayısıyla topluluk, Papalık Aile Konseyi tarafından da desteklenmeye başlamıştır.⁷²

Harvey ve *Courage* üyelerine göre LGBTQIA+ terminolojisini benimsemek, bir anlamda kimliği yapı bozuma uğratarak çok öznel akımlara dayandırmakta ve onları daha dünyevi bir ortama çekerek, cinsel açıdan aktif bir homoseksüel ilişkiyi sürdürme konusunda daha cazip olmalarına neden olmaktadır.⁷³ Bu sebeple “gey ve lezbiyen” yerine “hemcins çekiciliği” terimini kullanan Harvey'e göre kişiden homoseksüel olarak bahsetmek o kişiyi cinsel bir eğilime indirgemek demektir.⁷⁴

Courage yapılanması ile eşcinsel bireylere yönelik pastoral yardımla onlara yalnız olmadığını hissettirmeyi amaçlayan Harvey için bir sonraki adım, kendilerini eşcinsel olarak tanımlayan kişilerin ebeveynleri, eşleri, kardeşleri ve arkadaşlarını içeren bir organizasyon oluşturmaktır. Bu düşünceyle Harvey, bu kişilerin aile üyelerine ve arkadaşlarına pastoral bakım sağlamak için 1992 yılında *EnCourage* adlı bir alt topluluk kurmuştur.⁷⁵

Eşcinsellere pastoral yardımlar ve Kilise ile uzlaştırılmaları noktasında çalışmalarlarıyla ön plana çıkan bir diğer önemli isim, yakın zamanda eşcinsellere yönelik faaliyetleri dolayısıyla bir önceki bölümde adı geçen James Martin'dir. Eşcinsel bireylere yönelik “hemcins çekicilik” terimini kullanan Harvey'in aksine Martin, insanlara seçtikleri isimlerle hitap edilmesini desteklemektedir.⁷⁶ LGBTQIA+ topluluğu ve kurumsal Kilise arasında büyük bir uçurum olduğundan yakınan Martin göre aradaki gerilimin çoğu, iletişim eksikliğinden ve eşcinsel Katolikler ile hiyerarşi arasındaki güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Bu noktada o, eşcinsel bireylerle Kilise arasında “çift yönlü bir köprü” kurulması fikrini önermektedir.⁷⁷ Martin, eşcinsel bireylere yönelik sergilenmesi gereken yaklaşımı şu sözlerle ifade etmektedir:

71. John F. Harvey, *The Homosexual Person: New Thinking in Pastoral Care* (San Francisco: Ignatius Press, 1987), 141.

72. Courage, “History/Timeline”, (Erişim 9 Mart 2023).

73. Courage, “What is Courage?”, (Erişim 9 Mart 2023).

74. John F. Harvey, *Homosexuality & the Catholic Church: Clear Answers to Difficult Questions* (Pennsylvania: Ascension Press, 2007), 18-19.

75. Courage, “EnCourage”, (Erişim 9 Mart 2023).

76. James Martin, *Building a Bridge* (New York: HarperOne, 2018), 28.

77. Martin, *Building a Bridge*, 14-23.

Her şeyde olduğu gibi bu konuda da İsa bizim modelimizdir. İsa uçlarda insanlarla karşılaştığında, kategorileri değil, bireyleri gördü. Açık olmak gerekirse, Kilise içinde LGBTQIA+ bireylerin birçoğu marjinalize edilerek “öteki” olarak görülüyor. Ama İsa için “öteki” yoktu. İsa kategorilerin ötesini gördü; insanlarla buldukları yerde buluşup onlara eşlik etti. Gey, lezbiyen, biseksüel ve trans Katolikler bugün Kilise’de muhtemelen en marjinalleştirilmiş gruptur ve bu yüzden Mesih’in onları özel bir sevgiyle sevdiğine inanıyorum.⁷⁸

Bu şekilde İsa Mesih’in kendisinden istediği şeyin kenardaki insanlara ulaşmak olduğunu belirten Martin, bu konudaki yazıları ve çalışmalarının Kilise öğretimine meydan okumadığının da altını çizmektedir.

4.3. İsa Mesih’in Bedenin Eşit Üyeleri:

Eşcinsellerin Kilise’ye Tam Kabulünü Savunanların Yaklaşımı

Bu bölümde Kilise’nin eşcinsellere yönelik mevcut öğretilerinin yetersiz olduğunu ve bu öğretilerin değişime ve gözden geçirilmeye ihtiyacı olduğunu savunan araştırmacıların görüşlerine yer verilecektir. Kilise’nin öğretilerini eleştiren araştırmacıların öncelikli olarak ele aldıkları husus, Kutsal Kitap’ta yer alan Sodom hikâyesidir. Eşcinsellik konusunda Kilise geleneği tarafından başlıca argüman olarak kullanılan bu anlatı, muhalif kesim tarafında da hermenötik ve tarihselci bir yaklaşımla ele alınmakta ve eşcinsellikle alakalı olmadığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu revizyonist araştırmacılara (John Boswell,⁷⁹ John J. McNeill,⁸⁰ Charles E. Curran,⁸¹ Daniel A. Helminiak,⁸² Magnus Striet⁸³ ve Kenneth A. Locke⁸⁴) göre söz konusu anlatıda Sodom’un yok edilmesine neden olan günah eşcinsellik değil, “Sodom halkının yabancılara (özellikle Tanrı tarafından gönderilen ziyaretçilere) karşı misafirperver olmamasıdır.”⁸⁵ Bu araştırmacılar genellikle Sodom halkının “kendini beğenmiş ve kibirli olduğunu, yoksullara ve muhtaçlara yardım etmediğini” aktaran

78. Martin, *Building a Bridge*, 44-45.

79. John Boswell, *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*, (Chicago: University of Chicago Press, 1980), 138.

80. John J. McNeill, *The Church and the Homosexual* (Boston: Beacon Press, 1993), 11.

81. Charles E. Curran, *Catholic Moral Theology in Dialogue* (Notre Dame, Indiana: Fides Pub., 1972), 188.

82. Daniel A. Helminiak, *What the Bible Really Says About Homosexuality* (San Francisco: Alamo Square Press, 1994), 41-42.

83. Magnus Striet, “Creation Theology and Concepts of Homosexuality”, çev. Alissa Jones Nelson, *“Who am I to Judge?”: Homosexuality and the Catholic Church*, ed. Stephan Goertz (Berlin & Boston: De Gruyter Pub. 2022), 143.

84. Kenneth A. Locke, “The Bible on Homosexuality: Exploring Its Meaning and Authority”, *Journal of Homosexuality* 48/2 (2005), 130.

85. Bkz. Derrick Sherwin Bailey, *Homosexuality and the Western Christian Tradition* (London: Longmans Green Pub., 1975), 1-7.

Kutsal Kitap metninden (Hezekiel, 16:49) alıntı yapmaktadır.⁸⁶ Dolayısıyla onlara göre bu metne eşcinselliği kınamak için atıfta bulunmak, metni kötüye kullanmaktır. Ancak tarihsel süreçte kutsal yazılara dayalı verilerin farklı yorumlanması veya muhtemelen hatalı yorumlar eşcinsel eylemler için bir kınama vasıtası yapılmıştır.⁸⁷ Oysaki tarihsel ve edebi bağlamda okunduğunda metin, Sodomlular için eşcinsellik yorumunu desteklememektedir.⁸⁸ Sonuç olarak bir bütün olarak bakıldığında Kutsal Kitap'ta bugün eşcinsel ilişkiler ve eylemlere yönelik mutlak bir yasaklama için sağlam bir temel bulunmamaktadır.⁸⁹

Sodom hikâyesine ilave olarak eşcinsellik konusunda üzerine yorumların yapıldığı bir başka ifade, Levililer kitabında yer alan “*Kadınla yatar gibi bir erkekle yatmayacaksın. Bu iğrenç bir şeydir.*” şeklindeki pasajdır. Katolik sosyal öğretileri ve biyoetik alanındaki çalışmalarıyla tanınan Lisa Sowle Cahill'e göre bu metinde İbranilere pagan ulusların iğrenç adetlerinden kaçınmaları emredilmektedir.⁹⁰ Cahill gibi söz konusu ifadenin arka planına dikkat çeken Amerikalı rahip Anthony Kosnik'e göre pasajdaki “iğrenç şey” kelimesi, kült anlamında olup putperestlik başta olmak üzere yenilmesi yasak şeylere işaret etmektedir.⁹¹

Yine bu hususta tartışma konusu olan bir başka ifade de “*Kadınları bile doğal ilişki yerine doğal olmayı yeğlediler.*”⁹² şeklindeki pasajdır. Bu pasajı değerlendiren Amerikalı din bilimci Bernadette J. Brooten'e göre Pavlus'un homoerotizmi ve özellikle de kadın homoerotizmini kınaması, kadının boyun eğmesine dayalı bir toplumsal cinsiyet asimetrisinin sürdürülmesini yansıtmaktadır. Zira Pavlus'un teolojisinde erkek aktif, kadın ise pasif olarak tanımlanmaktadır.⁹³

86. Bkz. Mehmet Katar, “Tevrat'ın Lut Kıssası Üzerine Bir Araştırma”, *AÜİFD* 48/1 (2007), 63-65.

87. Dan Grippo, “The Vatican Can Slight Scripture for Its Purpose”, *The Vatican and Homosexuality*, ed. Jeannine Gramick - Pat Furey (New York: Crossroad Pub., 1988), 35; Anthony Kosnik vd. (ed.), *Human Sexuality: New Directions in American Catholic Thought: A Study* (New York: Paulist Press, 1977), 192.

88. Todd A. Salzman - Michael G. Lawler, *Sexual Ethics: A Theological Introduction* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2012), 186.

89. Margaret A. Farley, *Just Love: A Framework for Christian Sexual Ethics*, (London: Continuum Pub. 2012), 277-293.

90. Lisa Sowle Cahill, “An Ethic for Same-Sex Relations”, *A Challenge to Love: Gay and Lesbian Catholics in the Church*, ed. Robert Nugent (New York: Crossroad Pub, 1983), 81.

91. Kosnik vd., *Human Sexuality*, 189.

92. Romalılar, 1:26.

93. Bernadette J. Brooten, *Love between Women: Early Christian Responses to Female Homoeroticism* (Chicago: University of Chicago Press, 2005), 302, 361.

Bu yorumlardan hareketle genel olarak bakıldığında eşcinselliği savunanlardaki genel kanı, Sodom hikâyesinin eşcinsel ilişkileri yansıtmadığı yönündedir. Bu konuda eşcinselliği kınamak için kullanılan kutsal metinlere yönelik daha bağlamsal bir okumayı öneren araştırmacılar, bir başka argüman olarak bu konuda İsa Mesih'in hiçbir şey söylemediğini ve onun toplum tarafından günahkâr olarak değerlendirilen kişilerle ilişki kurmaktan çekinmediğini öne sürmektedir.

Kutsal Kitaba dayalı bu temellendirmenin ardından revizyonistler, bir sonraki aşamada bu pasajlardan hareketle sürdürülen Kilise'nin mevcut öğretilerinin güncelliğini tartışmaya açmaktadır. Buna göre Kilise geleneğinin insan doğası ve cinsellik hakkındaki öğretileri, son bilimsel ve psikolojik bulgular anlayışıyla ve laik kişilerin cinsel ve aile yaşamlarındaki kişisel deneyimleriyle uyumsuz, rasyonel olarak ikna edici, ahlaki açıdan yardımcı ve teolojik olarak yeterli değildir.⁹⁴

Kilise'nin eşcinselliğe yönelik tutumunun ciddi bir şekilde yeniden değerlendirilmesine önemli katkı sunan isimlerden biri eşcinsel bir Katolik teolog ve cinsel etik uzmanı olan John J. McNeill'dir. Onun *Kilise ve Eşcinsel (The Church and the Homosexual)* başlıklı çalışması, eşcinsellik üzerine geleneksel Katolik Kilisesi öğretisinin gözden geçirilmesi çağrısında bulunan ilk teolojik çalışmalardan biridir. 1976 yılında yayımlanan çalışmanın Kilise öğretisi üzerine kamuoyunda bir tartışma başlatması sebebiyle Dini Öğretiler Kurulu, McNeill'in eşcinsellik ve ahlak konusunu kamusal alanda tartışmasını yasaklamıştır.

Eşcinsellik üzerine çalışan diğer teologlar gibi öncelikle Sodom halkıyla alakalı pasajları değerlendiren McNeill, konuya ilişkin dikkat çekici bir yorumda bulunmaktadır:

Sodom'un gerçek günahına ilişkin bu yorum (eşcinsel oldukları için cezalandırıldıkları) doğruysa, o zaman burada tarihin son derece ironik paradokslarından biriyle karşı karşıyayız. Binlerce yıldır Hristiyan Batı'da eşcinseller, misafirperver olmayan muamelenin kurbanı oldular. Kilise tarafından mahkûm edildiler, zulmün, işkencenin ve hatta ölümün kurbanı oldular. Sodom ve Gomora suçunun yanlış anlaşılması adına, Sodom ve Gomora'nın gerçek suçu her gün tekrarlandı ve edilmeye devam ediyor.⁹⁵

Son Vatikan belgelerinin pastoral anlayıştan ve şefkatten tamamen yoksun, acımasız ve homofobik tona sahip olduğunu ileri süren teolog, bu dilin genç-Katolik eşcinselleri Kilise'ye karşı kışkırtacağını ve onların manevi yaşama-

94. Bkz. Sidney Callahan, "Homosexuality, Moral Theology, and Scientific Evidence", *Sexual Diversity and Catholicism: Toward the Development of Moral Theology*, ed. Patricia Beattie Jung - Joseph Andrew Coray (Minnesota: Liturgical Press, 2001), 277-282.

95. McNeill, *The Church and the Homosexual*, 50.

rında büyük bir yıkıma sebep olacağını iddia etmektedir.⁹⁶

Kilise'nin eşcinsellere yönelik söylemlerini eleştiren teologlar arasında yorumlarına yer verilmesi gereken diğer iki önemli isim, Katolik teologlar Todd A. Salzman ve Michael G. Lawler'dır. Salzman, Kilise geleneğini şu sözlerle eleştirmektedir:

Bugün, "eşcinsel yönelim" olarak adlandırılan şeyden kutsal metinlerinde herhangi bir söz aramak, basitçe anakronizmdir. Bu metinlerin eşcinsel eylemleri kınaması, yazıldıkları dönemin sosyo-tarihsel koşulları tarafından şekillendirilen, tüm insanların doğal olarak heteroseksüel durumu paylaştığı ve bu nedenle herhangi bir eşcinsel davranışın "doğanın sapkınlığı" olduğu şeklindeki yanlış bir varsayımdır. Bugün anlaşıldığı üzere, erkek eşcinsel davranışı ahlaksız olabilir ya da olmayabilir, ancak onun ahlakına ilişkin mevcut yargı, Eski Ahit'in kendi zamanı ve yeri bağlamında onun hakkında söylediklerine dayanamaz.⁹⁷

Salzman ve Lawler'e göre sosyal bilimlerden elde edilen veriler⁹⁸ de Hristiyanların ahlak anlayışının, artık kutsal metinleri okumak ve doğal hukuk argümanı kadar eleştiriye açık olduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁹ Söz gelimi Pew araştırma merkezi tarafından 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre Batı Avrupa'da Katoliklerin büyük çoğunluğu yasal eşcinsel evliliği desteklediklerini söylemiştir. Hollanda (% 92), Birleşik Krallık (% 78), Fransa (% 74) ve Almanya'da (% 70) şeklinde tespit edilmiştir. Sivil birlikteliğe izin veren ancak eşcinsel çiftler için evliliğe izin vermeyen İsviçre ve İtalya'da ise Katoliklerin sırasıyla % 76'sı ve % 57'si eşcinsel evliliği desteklediklerini belirtmiştir. Yine merkezin 2019'da Amerika Birleşik Devletleri'nde yaptığı bir ankete göre de yaklaşık on Katolik'ten altısı (% 61), geylerin ve lezbiyenlerin evlenmesine izin verilmesini desteklemektedir.¹⁰⁰ Salzman'a göre bu veriler çağdaş Kilise'nin gerçek hayatla ilgisi açısından bize bir şeyler söylemektedir.¹⁰¹ Bu cümleyle Salzman, deneysel ve bilimsel verilerin eşcinsellik etiği ve eşcinsel

96. McNeill, *The Church and the Homosexual*, 10-11.

97. Todd A. Salzman - Michael G. Lawler, *The Sexual Person: Toward a Renewed Catholic Anthropology* (Washington, D.C: Georgetown University Press, 2008), 217-223.

98. Bkz. James D. Davidson vd., *The Search for Common Ground: What Unites and Divides Catholic Americans* (Huntington: Our Sunday Visitor Pub., 1997), 11, 47; William V. D'Antonio vd., *American Catholics: Gender, Generation, and Commitment* (Walnut Creek: AltaMira Press, 2001), 76-85.

99. Michael G. Lawler - Todd A. Salzman, "Catholic Arguments Against Homosexual Acts and Relationships: Emotional Revulsion or Rational Argument?", *Sexes* 3/4 (2022), 572.

100. Pew Research Center, "How Catholics around the world see same-sex marriage, homosexuality", (2020), (11 Mart 2023).

101. Salzman - Lawler, *The Sexual Person*, 231.

eylemler üzerine hâkim öğretide bir revizyona ihtiyaç olduğunu ve aslında, Katolik olmayanların çoğunluğu için bu revizyonun çoktan gerçekleştiğini ima etmektedir.¹⁰²

Salzman ve Lawler gibi, Kilise'nin eşcinsellik konusundaki üst-anlatılarını gözden geçirmesinin faydalı olacağını öne süren James Alison, Kilise'nin atması gereken adımları ise şu şekilde sıralamaktadır;

Kilise, eğer LGBTQIA+ kişileri “dışarıdakiler” yerine “içeridekiler”, “onlar” yerine “siz” olarak kabul etmeye başlarsa bir değişiklik meydana gelebilir. Bunun için öncelikle geleneksel öğretilerdeki “bozukluk ve patolojik” damgasının kaldırılması gerekmektedir. Bu değişiklik, eşcinsel Katoliklerin kendilerini ve cinsel durumlarını mahkûm eden Kilise'nin bir parçası olduklarını yeniden hissetmelerine yol açacaktır.¹⁰³

Amerikalı bir feminist teolog olan Mary E. Hunt da Kilise'nin eşcinsellere (bilhassa lezbiyenlere) yönelik kullandığı dili değiştirerek diyalog başlatması gerektiğini düşünenler arasındadır. Hunt'a göre Vatikan, yayımladığı belgelerde eşcinselliğe bir erkek fenomeni olarak yaklaştığı için lezbiyen kadınların deneyimlerini genellikle göz ardı etme eğiliminde olmuştur. Katolik Kilisesi'nin bu durumu anlayabilmesi için öncelikle Katolik teo-politika yapıcılarının emirle yönetmeye değil, diyaloga girme istekliliğine sahip olması gerekmektedir. Hunt, Kilise'nin Katolik lezbiyenlerle diyaloga başlamasının ardından Kilise yetkililerinin eşcinsel erkekler gibi lezbiyen kadınların da “cinsel organlarının toplamından daha fazlası olduğu” gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamda “lezbiyen olmanın bir kadının cinsel olarak aktif olması anlamına gelmediğini” savunan Hunt,¹⁰⁴ bir sonraki aşamada bu bireylerin çocuk sahibi edilmeleri meselesini ele alarak bu konuda Kilise'nin tavrını şu sözlerle eleştirmektedir:

Annelik, papalık belgelerinde kadının varlığının ve cinselliğinin nihai nedeni olarak durmadan övülmesine rağmen yine de lezbiyen kadınlar çocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde, Roma'dan hızlı ve refleksif bir kınama geliyor. Açıkçası, Vatikan'ın pozisyonunun mantığına göre, eğer bir anne hari-kaysa, neden iki anne daha iyi değil?¹⁰⁵

102. Salzman - Lawler, “Human Dignity and Homosexuality in Catholic Teaching”, 136.

103. James Alison, “Some Musings Concerning the Phrases Objectively Disordered and Intrinsically Disordered...”, (2020), (Erişim 5 Mart 2023).

104. Mary E. Hunt, “Catholic Lesbian Feminist Theology”, *Sexual Diversity and Catholicism*, ed. Patricia Beattie Jung - Joseph Andrew Coray (Minnesota: Liturgical Press, 2001), 393-394.

105. Mary E. Hunt, “Just Good Sex: Feminist Catholicism and Human Rights”, *Good Sex: Feminist Perspectives from the World's Religions*, ed. Patricia Beattie Jung vd. (New Jersey: Rutgers University Press, 2001), 160; Mary E. Hunt, “Good Sex: Women's Religious Wisdom on Sexuality”, *Reproductive Health Matters* 4/8 (1996), 101.

Bu şekilde eşcinselliğe dair Kilise öğretilerine meydan okuyan birçok Katolik teolog ve akademisyen tarafından yayımlanan eserler ve sürdürülen çeşitli faaliyetlerin toplum üzerindeki yansımaları uzun sürmemiş; bu eğilimlere sahip olan veya bu düşünceyi destekleyen insanları harekete geçirme noktasında da teşvik edici bir güç olmuştur. Nitekim 1960'lerden başlayarak LGBTQIA+ kişilere hizmet etmek için Amerika Birleşik Devletleri merkezli bir dizi topluluk kurulmaya başlaması bu düşünceyi desteklemektedir. Bir yandan aynı cinsiyetten çekiciliğe sahip Katolikleri iffetli yaşamaya ve Kilise öğretimini kabul etmeye teşvik eden *Courage* gibi kuruluşlar kurulurken diğer yandan LGBTQIA+ Katoliklerinin haklarını savunan ve Kilise öğretimine karşı çıkan *DignityUSA* ve *New Ways Ministry*'nin yanı sıra *Quest*, *National Association of Catholic Diocesan Lesbian & Gay Ministries*, *LGBT+ Catholics Westminster Pastoral Council*, *Equally Blessed*, *Call to Action*, *Fortunate Families* adında çeşitli topluluklar kurulmuştur.

Sonuç

Roma Katolik Kilisesi eşcinselliğin patolojik bir durum ve suç olmaktan çıkarılmasına dair tartışmaların başladığı 1970'li yıllara kadar resmî olarak konuya ilişkin tartışmaya girmemiştir. Bu süreçte cinsiyet teorisi üzerine geliştirilen söylemler ve dışarıdan yapılan eleştirilerin yanı sıra Katolik ahlak teologlarının da konuya dair Kilise öğretisinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dair düşünceleri, Vatikan'ın bu tartışmalara bir tepki vermesini zorunlu kılmıştır.

Yakın zamana kadar Kilise hiyerarşisi, yayımladığı bildiriler aracılığıyla eşcinsel eylemlerin “ağır ahlaksız eylemler”, “özünde düzensiz”, “doğa yasasına ve iffete ciddi biçimde aykırı bir günah” olduğu yönündeki sürekli öğretisini yeniden teyit etmiştir. Zira Roma Katolik Kilisesi'nin geleneksel konumu, her bir cinsel ilişki eyleminin üremeye açık olması gerektiğini savunmaktadır. Buna ilave olarak Kilise'nin cinsiyet tamamlayıcılığı teorisi, kadın ve erkeğin birlikteliğine dayalı evliliği onayladığı için bu durum, dolaylı olarak eşcinsel birlikteliklerin kınanmasını gerektirmektedir. Bu noktada yaratılıştaki kadın-erkek hiyerarşisinin bozularak cinsiyetin önemsizleştirilmesi, ailenin ve evlilik ilişkisinin değersizleştirilmesine dair tedirginliğini dile getiren Kilise, bir nevi insanlığın kademeli olarak kendi kendini yok etme senaryosu olarak gördüğü LGBTQIA+ hareketlerine karşı devamlı surette ailenin bir erkek ve bir kadın arasındaki evliliğe dayandığı ilkesini vurgulamaktadır.

Kilise tarihi boyunca konuya ilişkin yayımlanan belgeler incelendiğinde -inanç ve ahlaki değerler hakkında düşünme biçimlerinde yaşanan bazı gelişmelerin etkisiyle- Roma Katolik Kilisesi'nin eşcinselliğe yönelik retorik duruşunda da birtakım değişikliklerin varlığından söz edilebilir. Söz gelimi II. Vati-

kan öncesi Kilise'nin hem eylemi (yani eşcinsel davranışı) hem de aktörü (yani eşcinseli) kınayan retoriğinin yerini *Persona Humana* ile eşcinsel durum (eğilim) ile "kasıtlı eşcinsel eylemleri" birbirinden ayırma almıştır. Bu ayrımında ahlaki retoriğin odak noktası eylem üzerindeyken, pastoral retoriğin odak noktası ise kişi üzerindedir. Bu eğilime sahip kişilere yönelik pastoral yardım çağrısı ise her bir belgede daha fazla vurgulanmıştır.

Belgelerin ardından Papaların söylemlerine bakıldığında ise bu noktada Francis'e ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Papa, eşcinsel ilişkiler konusunda kullandığı üslup ve yaptığı temkinli açılımlar ile dikkat çekmektedir. Özellikle onun "*Ben kimim ki yargılayayım.*" şeklindeki yankı uyandıran ifadesi, Francis'in konuya bakışına dair ipuçları barındırmaktadır. Bu konuda Kilise'nin eşcinselliği kınayan öğretilerini tekrar etmekten kaçınan Francis, bu kişilere yönelik "merhamet ve şefkat" temalarını ön plana çıkarmaktadır. Onun bu tavrı, konuya dair Kilise doktrinini değiştirmekten ziyade kiliseleri tarafından uzaklaştırılan inananlara ulaşmak için söylemin tonu ve pastoral havada bir değişim/yumuşama olarak nitelendirilebilir. Bir başka ifadeyle Francis'in bu yaklaşımı, gelecek nesli Kilise'ye çekerek kapıları "kapanmayan ve çevresi sürekli genişleyen bir Kilise" hedefine ulaşma yolundaki pragmatik bir çaba olarak da yorumlanabilir.

Papa Francis'in meseleye ilişkin önceki dönemlere nazaran "daha ılımlı ve kucaklayıcı" olarak tanımlanabilecek bu tavrı, eşcinsel Katolikler kanadında ise umut uyandırmaya devam etmektedir. Özellikle yakın dönemde eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması ve aile kurabilmelerine yönelik yaptığı açıklamalar, LGBTQIA+ bireyleri korumaya ve aynı cinsiyetten ilişkiler konusunda uzun süredir devam eden pozisyonları yeniden düşünmeye yönelik tarihi bir adım olarak yorumlanmıştır. Bu hususta LGBTQIA+ taraftarları, onları içeren bir teolojinin sonunda resmi Katolik öğretisi olarak tanınacağını ve Kilise'nin bu kişilerin cinselliklerini ve kişiliklerini kabul edip meşrulaştıracağını umut etmektedir. Zira onlara göre bu konuda Kilise öğretilerinin günlük hayattaki etkisi giderek azalmakta ve bu öğretiler artık içinde bulunulan çağdaki insanlara hitap etmemektedir. Sonuç olarak tartışmalar, meydan okumalar ve beklentiler açısından bakıldığında bu konu, uzun vadede Kilise'nin gündeminden düşmeyecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Aquinas, Thomas. *Summa Theologica*. çev. Fathers of the English Dominican Province. Ohio: Benziger Bros, 1947.

Augustine. *İtiraflar*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yay., 2010.

Bailey, Derrick Sherwin. *Homosexuality and the Western Christian Tradition*. London: Longmans Green Pub., 1975.

Boswell, John. *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.

Brayer, Menachem M. *The Jewish Woman in Rabbinic Literature*. New Jersey: Ktav Pub., 1986.

Brooten, Bernadette J. *Love between Women: Early Christian Responses to Female Homosexuality*. Chicago: University of Chicago Press, 2005.

Brown, Judith C. *Immodest Acts: The Life of a Lesbian Nun in Renaissance Italy*. New York: Oxford University Press, 1986.

Burke, Raymond L. *Hope For the World: To Unite All Things in Christ*. çev. Michael J. Miller. San Francisco: Ignatius Press, 2016.

Cahill, Lisa Sowle. "An Ethic for Same-Sex Relations". *A Challenge to Love: Gay and Lesbian Catholics in the Church*. ed. Robert Nugent. 93-106. New York: Crossroad Pub., 1983.

Callahan, Sidney. "Homosexuality, Moral Theology, and Scientific Evidence". *Sexual Diversity and Catholicism: Toward the Development of Moral Theology*, ed. Patricia Beattie Jung - Joseph Andrew Coray. 276-295. Minnesota: Liturgical Press, 2001.

Catechism of the Catholic Church. Vatican: Libreria Editrice Vaticana, 1994.

Curran, Charles E. *Catholic Moral Theology in Dialogue*. Notre Dame, Indiana: Fides Pub., 1972.

Çinpolat, Salih. "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi". *Dini Araştırmalar* 20/51 (2017), 137-152.

Çoban, Bekir Zakir. "Eşcinsellik ve Hıristiyanlık". *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*, ed. Süleyman Turan. 115-143. İstanbul: Okur Akademi Yay., 2018.

D'Antonio, William V. vd. *American Catholics: Gender, Generation, and Commitment*. Walnut Creek: AltaMira Press, 2001.

Davidson, James D. vd. *The Search for Common Ground: What Unites and Divides Catholic Americans*. Huntington: Our Sunday Visitor Pub., 1997.

Farley, Margaret A. *Just Love: A Framework for Christian Sexual Ethics*. London: Continuum Pub., 2012.

Foucault, Michel. *Cinselliğin Tarihi*. çev. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2017.

Francis - Skorka, Abraham. *On Heaven and Earth: Pope Francis on Faith, Family, and the Church in the Twenty-First Century*. çev. Alejandro Bermudez - Howard Goodman. New York: Image Books, 2013.

Francis - Tornielli, Andrea. *The Name of God is Mercy*. çev. Oonagh Stransky. New York: Random House, 2016.

Georgiades, Adonis. *Homosexuality in Ancient Greece: The Myth Is Collapsing*. çev. Andriana Hahla. Athens: Georgiades Pub., 2004.

Grippe, Dan Grippe, "The Vatican Can Slight Scripture for Its Purpose", *The Vatican and Homosexuality: Reactions to the "Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Pastoral Care of Homosexual Persons"*. ed. Jeannine Gramick - Pat Furey. 33-39. New York: Crossroad Pub., 1988.

Harris, Peter E. B. "Speaking the Truth in Love". *The Vatican and Homosexuality: Reactions to the "Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Pastoral Care of Homosexual Persons"*. ed. Jeannine Gramick - Pat Furey. 112-118. New York: Crossroad Pub., 1988.

Harvey, John F. "Homosexuality as a Pastoral Problem". *Theological Studies* 16/1 (1955), 86-108.

Harvey, John F. *Homosexuality & the Catholic Church: Clear Answers to Difficult Questions*. Pennsylvania: Ascension Press, 2007.

Harvey, John F. *The Homosexual Person: New Thinking in Pastoral Care*. San Francisco: Ignatius Press, 1987.

Helminiak, Daniel A. *What the Bible Really Says About Homosexuality*. San Francisco: Alamo Square Press, 1994.

Hogan, Richard M. - LeVoi, John M. *Covenant of Love: Pope John Paul II on Sexuality, Marriage, and Family in the Modern World*. San Francisco: Ignatius Press, 1992.

Hubbard, Thomas K. (ed.). *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Berkeley: University of California Press, 2003.

Hunt, Mary E. "Catholic Lesbian Feminist Theology". *Sexual Diversity and Catholicism: Toward the Development of Moral Theology*. ed. Patricia Beattie Jung - Joseph Andrew Coray. 388-406. Minnesota: Liturgical Press, 2001.

Hunt, Mary E. "Just Good Sex: Feminist Catholicism and Human Rights". *Good Sex: Feminist Perspectives from the World's Religions*. ed. Patricia Beattie Jung vd. 158-173. New Jersey: Rutgers University Press, 2001.

Hunt, Mary E. "Good Sex: Women's Religious Wisdom on Sexuality". *Reproductive Health Matters* 4/8 (1996), 101.

Karras, Ruth Mazo. *Sexuality in Medieval Europe*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2017.

Katar, Mehmet. "Tevrat'ın Lut Kıssası Üzerine Bir Araştırma". *AÜİFD* 48/1 (2007), 57-76.

Keefe, J. "Homosexuality". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler. 7/66-71. New York: Thomson & Gale Pub., 2003.

Kosnik, Anthony vd. (ed.), *Human Sexuality: New Directions in American Catholic Thought: A Study* (New York: Paulist Press, 1977), 192.

Lanslor, Tobias. *Ortaçağ Avrupasında Eşcinsellik*. Epub: Cambridge Stanford Books, 2019.

Lawler, Michael G. - Salzman, Todd A. "Catholic Arguments Against Homosexual Acts and Relationships: Emotional Revulsion or Rational Argument?". *Sexes* 3/4 (2022), 564-577.

Locke, Kenneth A. "The Bible on Homosexuality: Exploring Its Meaning and Authority". *Journal of Homosexuality* 48/2 (2005), 125-156.

Lynch, John. "Institution and Imprimatur: Institutional Rhetoric and the Failure of the Catholic Church's Pastoral Letter on Homosexuality". *Rhetoric and Public Affairs* 8/3 (2005), 383-403.

Martin, James. *A Big Heart Open to God: A Conversation with Pope Francis*. New York: HarperOne, 2013.

Martin, James. *Building a Bridge*. New York: HarperOne, 2018.

McCarten, Anthony. *The Pope: Francis, Benedict, and the Decision that Shook the World*. New York: Flatiron Books, 2019.

McCarty, Richard W. "A New Hope? Pope Francis, the Academy, and LGBT Scholars and Scholarship". *AAUP Journal of Academic Freedom* 6 (2015), 1-12.

McNeill, John J. *The Church and the Homosexual*. Boston: Beacon Press, 1993.

Osuji, Peter I. "Who am I to judge?" A Revival of the Primacy of Conscience and the Impact of Culture in the Formation of Conscience". *Asian Horizons* 10/4 (2016), 723-737.

Özkan, Ali Rafet. *Dinlerde Kurban Kültü*. Ankara: Akçağ Yay., 2003.

Parrinder, Geoffrey. *Dünya Dinlerinde Cinsel Ahlak*. çev. Niran Elçi. İstanbul: Say Yay., 2003.

Rowland, Tracey. *Ratzinger's Faith: The Theology of Pope Benedict XVI*. New York: Oxford University Press, 2008.

Salzman, Todd A. - Lawler, Michael G. *Sexual Ethics: A Theological Introduction*. Washington, DC: Georgetown University Press, 2012.

Salzman, Todd A. - Lawler, Michael G. *The Sexual Person: Toward a Renewed Catholic Anthropology*. Washington, D.C: Georgetown University Press, 2008.

Sartre, Maurice. "Antik Yunan'da Eşcinsellik". çev. Ayşen Gür. *Batı'da Aşk ve Cinsellik*. ed. Georges Duby vd. 44-60. İstanbul: İletişim Yay., 1992.

Schaff, Philip. *Fathers of the Second Century: Hermas, Tatian, Athenagoras, Theophilus, and Clement of Alexandria -The Instructor-*. 3. Cilt Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885.

Schaff, Philip. *Nicene and Post-Nicene Fathers -Saint Chrysostom: Homilies on the Acts of the Apostles and the Epistle to the Romans-*. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1889.

Sümer, Necati. "Tanah'ta Cinsel Sapkınlıklar". *The Journal of Academic Social Sciences* 29 (2016). 167-177.

Striet, Magnus. "Creation Theology and Concepts of Homosexuality". çev. Alissa Jones Nelson. "Who am I to Judge?": *Homosexuality and the Catholic Church*. ed. Stephan Goertz. 139-149. Berlin & Boston: De Gruyter Pub., 2022.

Şeker, Cihat. "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı / Ahlakı". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 44 (2015), 247-271.

Turan, Süleyman. "Eşcinsellik ve Yahudilik". *Sınırlarda Dolaşmak: Dinlerin Eşcinselliğe Bakışı*. ed. Süleyman Turan. 75-113. İstanbul: Okur Akademi Yay., 2018.

Vaggione, Juan Marco. "Sexual Rights and Religion: Same-sex Marriage and Lawmakers' Catholic Identity in Argentina". *University of Miami Law Review* 65 (2011), 935-954.

Veyne, Paul. "Roma'da Eşcinsellik". çev. Ayşen Gür. *Batı'da Aşk ve Cinsellik*. ed. Georges Duby vd. 143-155. İstanbul: İletişim Yay., 1992.

Ware, Ann Patrick. "The Vatican Letter: Presuppositions and Objections". *The Vatican and Homosexuality: Reactions to the "Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Pastoral Care of Homosexual Persons"*. ed. Jeannine Gramick - Pat Furey. 28-32. New York: Crossroad Pub, 1988.

Yasdıman, Hakkı Şah. "Yahudi Dininde Ailenin Yeri". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13-14 (2001), 241-266.

İNTERNET KAYNAKLARI

Advocate. "The Advocate's Person of the Year: Pope Francis". (2013). Erişim 6 Mart 2023. <https://www.advocate.com/year-review/2013/12/16/advocates-person-year-pope-francis>

Alison, James. "Some Musings Concerning the Phrases Objectively Disordered and Intrinsically Disordered..." (2020). Erişim 5 Mart 2023. <https://jamesalison.com/objectively-disordered-and-intrinsically-disordered/>

America Magazine. "A Big Heart Open to God: An interview with Pope Francis". (2013). Erişim 6 Mart 2023. <https://www.americamagazine.org/faith/2013/09/30/big-heart-open-god-interview-pope-francis>

CNA, Catholic News Agency. "African cardinal: Pressure groups behind push to change Church teaching". (2014). Erişim 9 Mart 2023. <https://www.catholicnewsagency.com/news/30738/african-cardinal-pressure-groups-behind-push-to-change-church-teaching>

CNA, Catholic News Agency. "Pope Francis calls for civil union law for same-sex couples...". Erişim 29 Mart 2023. <https://www.catholicnewsagency.com/news/46295/pope-francis-calls-for-civil-union-law-for-same-sex-couples-in-shift-from-vatican-stance>

Courage. "EnCourage". Erişim 9 Mart 2023. <https://couragec.org/encourage/>

Outreach. "Pope Francis clarifies comments on homosexuality: One must consider the circumstances." (2023). Erişim 6 Mart 2023. <https://outreach.faith/2023/01/pope-francis-clarifies-comments-on-homosexuality-one-must-consider-the-circumstances/>

Outreach. "Pope Francis praises Father James Martin during audience with Vatican communicators". (2022). Erişim 7 Mart 2023. <https://outreach.faith/2022/11/pope-francis-praises-father-james-martin-during-audience-with-vatican-communicators/>

Pew Research Center. "How Catholics around the world see same-sex marriage, homosexuality". (2020). 11 Mart 2023. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/11/02/how-catholics-around-the-world-see-same-sex-marriage-homosexuality/>

Repubblica. "Robert Sarah: The wafer to the divorced betrays the Gospel, the Church cannot rebel against God". (2015). Erişim 9 Mart 2023. https://www.repubblica.it/esteri/2015/09/30/news/walter_kasper_l_ostia_ai_divorziati_tradisce_il_vangelo_la_chiesa_non_puo_ribellarsi_a_dio_-123996475/

The Wanderer. "Interview With Cardinal Burke . . . Insights on the Church and Modern Society", (2013). Erişim 9 Mart 2023. <https://thewandererpress.com/most-viewed/interview-with-cardinal-burke-insights-on-the-church-and-modern-society/>

Time. "Pope Francis, The People's Pope". (2013). Erişim 6 Mart 2023. <https://poy.time.com/2013/12/11/person-of-the-year-pope-francis-the-peoples-pope/>

Vatican News. "Pope sends letter to Fr. James Martin on homosexuality and sin". (2023). Erişim 6 Mart 2023. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2023-01/pope-francis-letter-james-martin-homosexuality-sin-lgbtq.html>

Vatican News. "Pope to LGBT Catholics: God is Father who does not disown any of his children". (2022). Erişim 7 Mart 2023. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2022-05/pope-letter-fr-martin-lgtb-outreach-questions.html>

Vatican News. "Pope: Critics help us grow, but I want them to say it to my face". (2023). Erişim 6 Mart 2023. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2023-01/pope-critics-help-us-grow-but-i-want-them-to-say-it-to-my-face.html>

Vatican News. "Pope: Entire world is at war and in self-destruction". (2023). Erişim 7 Mart 2023. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2023-02/pope-entire-world-is-at-war-and-in-self-destruction.html>

Vatican, <https://www.vatican.va/content/vatican/en.html>. ”. Erişim 7 Mart 2023.